

ศิลปะการแสดงโนรากับการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน: บทเรียนจากบ้านเกาะประดู่
หมู่ที่ ๒ ตำบลท่ามะเดื่อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

น.ส. จีรวรรณ ศรีหนูสุด

นักศึกษาระดับปริญญาโทภาควิชาการพัฒนาศุมนชนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

ชุมชนหมู่บ้านไทยในอดีตเป็นชุมชนที่สามารถดำรงอยู่อย่างมีพลัง มีการรวมกันเป็นกลุ่มก้อน มีการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งที่ไม่สามารถหาความจริงหรือคำตอบได้ตามธรรมชาติ (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, ๒๕๓๘, น. ๒๗-๒๘) เป็นสังคมแห่งการอยู่ร่วมกัน และช่วยเหลือกัน มีการใช้และอยู่ร่วมกับทรัพยากร ตลอดจนมีการจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทั้งระหว่างกลุ่มคน คนกับธรรมชาติและกับสรรพสิ่งอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกัน ผ่านความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ภูมิปัญญา ความรู้ การใช้ภาษา สิ่งก่อสร้าง หรือแม้กระทั่งศิลปะการแสดง ที่เป็นแบบเฉพาะถิ่นของชุมชนเองอันถือเป็นวัฒนธรรมแห่งการดำรงอยู่ที่เป็นมา

ท่ามกลางสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ประเทศไทยได้พบและต้องรับมือกับเหตุการณ์ต่างๆ มากมาย ทั้งสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ซึ่งล้วนแล้วแต่มีส่วนสำคัญที่ทำให้ระบบวัฒนธรรมหรือกล่าวอีกนัยก็คือระบบความสัมพันธ์ของคนที่ต้องเปลี่ยนแปลง ซึ่งล้วนแต่นำมาสู่ปัญหา ไม่ว่าจะเป็นระบบความสัมพันธ์ที่ห่างเหิน การแก่งแย่งชิงดี จนบางคนได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าสังคมไทยกำลังล่มสลาย ซึ่งไม่ผิดจากคำกล่าวของประเวศ วะสี (๒๕๔๗, น. ๑) ที่ว่า “ทุกวันนี้ ทั้งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็ว แต่วิกฤตการณ์ของมนุษย์และสัญญาณแห่งความล่มสลายก็มีให้เห็นทุกหนทุกแห่ง”

สถานการณ์เหล่านี้ได้กลายเป็นฐานสำคัญในการพยายามแก้ไขปัญหา แนวทางหนึ่งที่ถูกนำมาใช้คือการนำพื้นฐานของทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีในแต่ละท้องถิ่นมาใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา ซึ่งบทความชิ้นนี้ได้นำเสนอความสามารถของชุมชนบ้านเกาะประดู่ผ่านการศึกษากิจการการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง ศิลปะการแสดงโนรา: ทูตทางสังคมในการฟื้นฟูพลังชุมชน บ้านเกาะประดู่ หมู่ที่ ๒ ตำบลท่ามะเดื่อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง ซึ่งคนในชุมชนมีการนำศิลปะการแสดงโนรา มาใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนสามารถทำได้สำเร็จระดับหนึ่ง และประคองวิถีการดำรงอยู่ของคนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันไว้ได้ถือเป็นบทเรียนสำคัญอย่างหนึ่งของการพยายามแก้ไขปัญหาและสร้างการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากชุมชนไทย

โนรา คืออะไร มีที่มาอย่างไร?

มโนห์รา มโนรา มโนราห์ โนห์รา และโนราห์ ต่างเป็นชื่อที่ใช้เรียกกัน จนเป็นที่สงสัยว่าแท้จริงนั้นคำใดเป็นคำที่ถูกต้องกันแน่ จากการศึกษาพบว่าสามารถเรียกได้ในทุกชื่อ (ปรีชา นุ่นสุข, ๒๕๓๗, น. (๑)) แต่ที่

ในงานศึกษา ผู้เขียนขอมองโนราในฐานะของการเป็นศิลปะการแสดงเนื่องจากในการทบทวนการให้ความหมายเกี่ยวกับโนราข้างต้น การมองในมิติของศิลปะการแสดงนั้นเป็นมุมมองที่มีอยู่ในทุกแนวความคิดของนักคิด นักวิชาการและตัวโนราเอง บวกกับการทบทวนแนวคิดเรื่องศิลปะการแสดงก็แสดงให้เห็นถึงความเหมาะสมของการมองโนราในมุมมองนี้ที่ทำให้เห็นถึง ลักษณะ อากาหรือการกระทำ และผลที่จะเกิดซึ่งทำให้ให้มีความชัดเจนกับความเป็นโนรามากขึ้น โดยผู้ศึกษาขอนิยามความหมายของศิลปะการแสดงโนราดังนี้

ศิลปะการแสดงโนรา หมายถึง การแสดงอย่างหนึ่งของคนภาคใต้ที่แสดงผ่านการเคลื่อนไหวทางร่างกายอย่างมีจังหวะ มีวิธีการแสดงออกผ่าน การขับร้อง การพูด การรำ การเล่นเป็นเรื่อง เกี่ยวกับสิ่งที่เป็นตำนาน ประวัติศาสตร์ ความเป็นจริง ความต้องการ ความสุข ความสนุกสนานรื่นเริง ความสุนทรีย์ ความงดงาม ความเศร้าโศก ความท้อถอย ความทุกข์ และปัญหาต่าง ๆ และจังหวะดนตรี ซึ่งนำมาสู่การเกิดความรู้สึกร่วม ความบันเทิง การจัดการกับระบบอารมณ์ของคน และความรู้สึกในการอยู่ร่วมกันของคนและคนกับสิ่งอื่น ๆ มีลักษณะ คล่องแคล่ว เด็ดขาด ฉับไว หนักแน่น บึกบึน อึกทึกเร้าใจซึ่งเป็นแบบฉบับเฉพาะของคนภาคใต้ เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์ระหว่างความคิดกับจิตวิญญาณของผู้แสดง มีความเฉพาะของตัวเอง ทั้งการแต่งกาย การแสดง ความเชื่อ ที่มีความเกี่ยวข้องและเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชนที่มีศิลปะการแสดงอยู่ และมีการสืบทอดผ่านการแสดงและการฝึกฝนจากรุ่นสู่รุ่น

จากการศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของโนรา มีนักวิชาการและผู้รู้หลายท่านที่ได้ให้ทัศนะไว้ซึ่งมีทั้งที่เหมือนและต่างกัน โดยภาพรวมพบว่า มีการกล่าวถึงการกำเนิดใน ๒ ลักษณะ คือ ๑) เกิดในพื้นที่ภาคใต้ โดยมองว่าโนรานั้นเกิดขึ้นในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย แล้วค่อยขยายออกไปสู่พื้นที่อื่น ๆ อาทิ ภาคกลางแล้วปรับเปลี่ยนไปตามสภาพพื้นที่ในลักษณะ “ละครชาติรี” ทั้งมองว่าเป็นของใต้แท้ ๆ ที่เกิดและพัฒนาในพื้นที่ภาคใต้เอง (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ๒๕๔๒, น. ๓๔๗๑, ๓๔๗๓, เยี่ยมยง สุทธิจิบรรหาร และ

โนราบ้านเกาะประดู่: วิถีความสัมพันธ์เรื่อยมา การฟื้นฟูคุณค่า สู่อการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน

โนรามาจากไหน ทำหน้าที่อย่างไร? : ทัศนะคนใน ของบ้านเกาะประดู่

คนในพื้นที่บ้านเกาะประดู่เชื่อกันว่าศิลปะการแสดงโนราเริ่มกำเนิดขึ้นที่เมืองพัทลุงโบราณ บรรพบุรุษผู้ให้กำเนิดโนรารวมถึงผู้ที่เป็นโนราในอดีตแรกเริ่มคือเชื้อสายของกษัตริย์และบุคคลที่เป็นกลุ่มคนชั้นสูงของเมืองพัทลุง ต่อมามีการขยายออกสู่ข้าราชการในเมืองและสู่ชาวบ้านทั่วไปในเวลาต่อมา โนรา มีสถานภาพที่หลากหลาย ทั้งเป็นการร่ำรำของคนชั้นสูง เป็นศิลปะการร่ำรำชั้นสูง เป็นพิธีกรรม เป็นความเชื่อ และเป็นการแสดง มีบทบาทหน้าที่ใน ๑ ลักษณะใหญ่ ๆ คือ ๑) ทำหน้าที่ด้านพิธีกรรมติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งบรรพบุรุษโนรา บรรพบุรุษในครอบครัวเพื่อการสักการบูชา เช่นไหว้ เรียกว่า พิธีกรรมโนราโรงครู และเพื่อยืนยันการเป็นโนรา เรียกว่า พิธีกรรมครอบเทริด ๒) ทำหน้าที่ด้านการแสดงใน ๓ ลักษณะ คือ การรำหรือแสดงในเทศกาล งานต่าง ๆ ที่ถูกเชิญไป เรียกว่า โนรารำ การออกแสดงด้วยตนเอง เรียกว่า โนราเดินโรง และการแสดงในลักษณะการแข่งขันในงานเทศกาลสำคัญ เรียกว่า โนราโรงแข่ง ซึ่งการเคลื่อนย้ายของโนราไปในที่ต่าง ๆ มี ๒ ลักษณะ คือ การออกไปด้วยตนเอง และการถูกเชิญไป โดยโนรามีอิทธิพลต่อคนใน ๓ ด้าน คือ (๑) ด้านความเชื่อความศรัทธา ในลักษณะที่ว่า ครูหมอนโนราคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ทั้งคุณและโทษ เครื่องแต่งกายโนราเป็นของสูง คนที่เป็นโนรามีความพิเศษ คือ เป็นเชื้อสายของครูโนราผู้สูงศักดิ์ การรำโนราเป็นของสูง โนราสามารถติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ และพัทลุงคือพื้นที่ต้นกำเนิดของโนรา (๒) ด้านจารีต ค่านิยม ได้แก่ การนับถือครูหมอนโนราสืบทอดในครอบครัว คนที่เป็นญาติของผู้รำโนรานับถือครูหมอนโนราร่วมกัน และคนที่รำโนรามีครูร่วมกัน และ (๓) ด้านการปฏิบัติ คือ การสืบทอดและเข้ามาเป็นโนรา การเข้าร่วมหรือจัดพิธีกรรมด้วยตนเอง และการจัดหรือร่วมชมการแสดงโนรา ซึ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มียุอยู่ในชุมชนต่าง ๆ ของพื้นที่จังหวัดพัทลุงเพียงแต่อาจมีมากน้อยในแตกต่างกันเท่านั้น

พัฒนาการความเป็นมา: วิถีแห่งการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และฟื้นฟูโนรา

บ้านเกาะประดู่มีพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานมายาวนานกว่า ๒๐๐ ปี มีการดำรงชีวิตร่วมกับธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ทั้งน้ำ ป่า และสัตว์ มีการตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยใกล้กันระหว่างญาติพี่น้องเป็นหย่อมบ้านเล็กที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติเชื่อมโยงต่อกัน มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ทำมาหากินใน

ศิลปะการแสดงโนราเกี่ยวข้องกับคนในชุมชนบ้านเกาะประดู่ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษโดยมีคนที่มีความเชื่อต่อโนรา และมีคนที่ร่ำยรำ แสดงโนราอาศัยอยู่ในชุมชน ศิลปะการแสดงโนราเข้ามามีส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนในชุมชน เริ่มจากการรับเอาความเชื่อ ศรัทธาเกี่ยวกับโนราจากพื้นที่ชุมชนใกล้เคียง โดยเฉพาะเรื่องครุหมอโนราและสืบทอดกันมาในแต่ละครอบครัว เกิดจากการออกไปร่วมพิธีกรรม ชมการแสดงที่ถูกจัดขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ นอกชุมชนทำให้ซึมซับ นำมายึดถือและนับถือต่อมาในแต่ละครอบครัว ในจิตใจคนและกระจายอยู่ในพื้นที่ชุมชนบ้านเกาะประดู่เรื่อยมา มีการออกไปเรียนและเป็นผู้นำโนราของคนในชุมชนบางคนอันนำมาสู่การนับถือศรัทธาต่อครุหมอโนราสืบทอดมาในกลุ่มเครือญาติ

ศิลปะการแสดงโนราจึงเข้ามาในชุมชนครั้งแรกด้วยรูปแบบของความเชื่อความศรัทธาต่อครุหมอโนรา และดำรงอยู่สืบทอดเรื่อยมาในครอบครัว มีการออกไปร่วมพิธีกรรมโนราโรงครู และชมการแสดงโนราในพื้นที่ใกล้เคียงที่มีคณะโนราเดินทางเข้ามาในช่วงวันสำคัญหรือเทศกาลสำคัญต่าง ๆ มีการบนบานขอความช่วยเหลือจากครุหมอโนราในครอบครัว ทำให้เห็นถึงภาพในอดีตของคนในบ้านเกาะประดู่ที่มีความเชื่อมโยง ใกล้ชิด และผูกพันกับศิลปะการแสดงโนรา ซึ่งการได้รับรู้ สัมผัสกับศิลปะการแสดงโนราของคนบ้านเกาะประดู่ในอดีตล้วนมีส่วนสำคัญที่ทำให้ศิลปะการแสดงโนราเข้ามามีอิทธิพลต่อคนในชุมชน ทั้งความเชื่อ ความศรัทธาในหลายๆ ด้าน ทำให้สิ่งเหล่านี้เข้ามามีอยู่ และสืบทอดสู่คนในชุมชนต่อมา เพียงแต่ยังไม่มีมีการเคลื่อนไหวของศิลปะการแสดงโนราในชุมชน ทั้งด้านการแสดงและพิธีกรรมเท่านั้น

ต่อมาปรากฏการเคลื่อนไหวของศิลปะการแสดงโนราและมีความเชื่อ ความศรัทธาอย่างเข้มข้นในชุมชน โดยในช่วงเวลาประมาณ ๔๐ ปีที่ผ่านมา มีการเข้ามาของศิลปะการแสดงโนราในลักษณะของการแสดงโนราเดินโรง พิธีกรรมโนราโรงครู และการเข้ามาฝึกให้ความรู้การรำโนราแก่คนในชุมชนของโนรา ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ทำให้โนราเข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตคนบ้านเกาะประดู่ในหลายด้านและกว้างขวางขึ้น ทั้งความเชื่อความศรัทธาต่อครุหมอโนราเรื่องให้คุณและโทษ การเชื่อว่าโนราเป็นของสูง เป็นสื่อกลางติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์วิญญาณบรรพบุรุษ เป็นจารีตที่สืบทอดกันมาในการนับถือครุร่วมกันของผู้รำโนรา ญาติผู้รำโนรา และในครอบครัวที่มีความเชื่อ การภูมิในในการเป็นคนในพื้นที่ต้นกำเนิดโนรา ภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของศิลปะการแสดงชั้นสูง การมองโนราเป็นทั้งศิลปะการแสดงและวิชาความรู้ และความชื่นชอบในศิลปะการแสดงโนรา ที่นำมาสู่การจัดและเข้าร่วมพิธีกรรมอย่างต่อเนื่อง การมาชมการแสดง การบนบานขอความช่วยเหลือ และการเรียนศิลปะการแสดงโนรา และขยายมาสู่ความสามารถในการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีความเชื่อในโนราทำประโยชน์เพื่อชุมชนได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้กลุ่มคนที่ได้รับ

เมื่อบริบทของชุมชนและเวลาเปลี่ยนแปลงไป เป็นผลให้การจัดพิธีกรรมต้องสิ้นสุดลงซึ่งทำให้ศิลปะการแสดงโนราค์ค่อย ๆ ลดบทบาทต่อชุมชนในบางกรณี ได้แก่ ความเชื่อเข้มข้นในบางกลุ่ม เริ่มมองโนราว่าล้าสมัย ขาดการเข้าร่วมในพิธีกรรมโนราของคนในชุมชน การรวมตัวในชุมชน บนฐานโนราหมดลง ความรู้สึกใกล้ชิดกับโนราลดน้อยลง โดยมีปัจจัยต่าง ๆ ที่เอื้อคือ คนในชุมชนเอง ขาดการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับโนรา การเปลี่ยนแปลงของชุมชนทั้งโครงสร้างพื้นฐานและความเป็นอยู่ และความไม่พร้อมเรื่องเศรษฐกิจและค่าใช้จ่ายที่สูงในการทำพิธีกรรม เหล่านี้ทำให้ในช่วง พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๓๔ อิทธิพลของศิลปะการแสดงโนราเข้มข้นน้อยลงกว่าอดีต แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงมีคนที่เป็โนราอยู่ในชุมชนทั้งที่อยู่ดั้งเดิมและย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ไม่ว่าจะเป็น คนที่รำโนรา เคยรำโนรา คนที่มีความรู้เรื่องการตีเครื่อง และคนที่เชื่อและศรัทธาในโนรา รวมถึงความเชื่อความศรัทธาต่าง ๆ ยังคงมีอยู่ เช่น การบนบานให้ช่วยเหลือด้านต่าง ๆ เทียนโนรามาแสดงในวันสำคัญของชุมชน ร่วมพิธีกรรมในพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อการแก้บน โดยความรู้สึกนับถือ ศรัทธาเหล่านี้ยังคงอยู่ในกลุ่มคนที่เป็โนราทั้งทางตรงและทางอ้อมเพียงแต่อาจเข้มข้นน้อยกว่าอดีต

จนพ.ศ.๒๕๓๕-๒๕๓๙ จากข้อจำกัดเกี่ยวกับโนราด้านค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูง มีผลทำให้โนราในเชิงของกิจกรรมด้านพิธีกรรมและการแสดงลดน้อยลง เริ่มออกห่างในความรู้สึกของคนในชุมชนบางกลุ่ม คน และความสัมพันธ์ที่เคยเกิดขึ้นจากการมีโนราเป็นสื่อเชื่อม อาทิ ความผูกพันของคน ความช่วยเหลือเกื้อกูลเริ่มถดถอยลงไป จนนางยุพิน สงทับ ซึ่งเป็นคนหนึ่งที่มีความเชื่อเรื่องครุหมอโนราและมองว่าตนคือคนโนราคนหนึ่ง เห็นความสำคัญและได้ริเริ่มฟื้นฟูศิลปะการแสดงโนราขึ้นมาโดยชักชวนโนราที่มีอยู่ในชุมชนคือ นางกลัด ทับรอด พร้อมคนที่มีความรู้ด้านโนรามาทำกิจกรรม และพยายามใช้กิจกรรมเกี่ยวกับโนราเป็นสื่อกลางให้เกิดการเห็นความสำคัญและสร้างประโยชน์ต่อชุมชนด้วยการสร้างความเป็นโนราผ่านกิจกรรมของโนรา ทั้งการฝึก การทำพิธีกรรม การแสดง และการปรับเปลี่ยนและสร้างสรรค์ใหม่ในศิลปะการแสดงโนราเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งพิธีกรรม และการคิดบทกลอนต่าง ๆ เพิ่มเข้ามา ด้วยการเห็นถึงความเป็นโนราที่อยู่ในตัวคนบ้านเกาะประดู่ในเชิงการมีความเชื่อต่อครุหมอโนราเป็นส่วนใหญ่ จึงเริ่มจากการดึงโนราเข้ามาบนฐานของความเป็นญาติพี่น้องเป็นแกนนำในการทำกิจกรรมและเกิดการดึงคนที่เป็โนราจากภายนอกชุมชนมาร่วม และขยายออกสู่กลุ่มคนอื่น ๆ ที่มีความเชื่อดึงเข้ามาและทำกิจกรรมอย่างเรื่อยมา

มิตินัยและความหมาย และตัวตน ของโนราที่เป็นมากกว่าการแสดง

จากความเกี่ยวข้องของศิลปะการแสดงโนรากับคนบ้านเกาะประจวบเรื้อยมาทำให้ความหมายของศิลปะการแสดงโนราในมุมมองคนบ้านเกาะประจวบมีมากกว่ามิตินัยการแสดงโดยพบว่า คนบ้านเกาะประจวบมีการให้ความหมายต่อโนราใน ๓ มิติ คือ (๑) มิติของการรำรำการแสดง ซึ่งเป็นเรื่องของการสร้างความสัมพันธ์ด้านความสนุกสนาน เพลิดเพลินให้แก่มนุษย์ซึ่งเป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน (๒) มิติของพิธีกรรม เป็นเรื่องของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยเฉพาะบรรพบุรุษที่เป็นโนราหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในโนรา บรรพบุรุษในครอบครัว หรือตายาย รวมถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ที่เกิดขึ้นผ่านการทำพิธีกรรมทางโนรา และ (๓) มิติของความเชื่อและความศรัทธา เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในโนรา ในลักษณะของความรู้สึกเชื่อถือ ศรัทธา อยู่ในจิตใจ ความรู้สึกนึกคิด และนำมาเป็นสิ่งสำคัญในชีวิต ยอมให้มีอิทธิพลต่อผู้ที่ยอมรับ ศรัทธา ยึดมั่นในตัวโนรา ซึ่งโนราในมิตินัยความเชื่อ ความศรัทธานั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อจิตใจของคนบ้านเกาะประจวบในเรื่องความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยม และความรู้สึก อันเป็นสิ่งที่ง่ายที่สุดที่จะสามารถเชื่อมโยงให้คนเหล่านี้มารวมเป็นกลุ่มพวกเดียวกันได้

ซึ่งจากความหมายของโนราที่มีนำมาสู่ความเป็นโนราใน ๓ ลักษณะคือ การเป็นโนราเชิงการรำ นำและการแสดง หมายถึงเป็นผู้มีความสามารถในการรำและการแสดงโนรา การเป็นโนราเชิงพิธีกรรม หมายถึง มีความสามารถในการทำพิธีกรรมของโนรา และการเป็นโนราเชิงการมีความเชื่อและความศรัทธา หมายถึงมีความเชื่อ ความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในโนรา

การก่อตัวของปัญหาสู่การฟื้นฟูคุณค่าเพื่อส่วนรวม

นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นต้นมาโดยเฉพาะ พ.ศ. ๒๕๔๐ และ ๒๕๕๑ ชุมชนบ้านเกาะประจวบต้องรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน โดยเฉพาะปัญหาด้านการเมืองท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบการเลือกตั้งโดยการหย่อนบัตร ด้วยจิตใจที่มุ่งสู่การเป็นตัวแทนทำงานเพื่อชุมชนของคนในชุมชน ก่อให้เกิดการแข่งขันที่เข้มข้นผ่านการลงสมัครเลือกตั้งของคนหลายฝ่าย เมื่อการเลือกตั้งจบลงได้ก่อให้เกิดผลตามมาคือการเมืองท้องถิ่นกลับกลายเป็นชนวนสำคัญสร้างให้เกิดความแตกแยกของคนในชุมชน เกิดภาวะต่างคนต่างอยู่ ตัวใครตัวมัน แบ่งพรรคแบ่งพวก และการทำงานกับชุมชนเกิดในบางกลุ่มคนตามมา ปัญหานี้คือฐานสำคัญของการริเริ่มนำศิลปะการแสดงโนรามาใช้ในเวลาที่ต่อมาของผู้นำคือ นางยุพิน สงทับ ผ่านการเชื่อมโยงของคนโนราที่มีความเชื่อและศรัทธาต่อโนราด้วยกัน

ศิลปะการแสดงโนรา: พลังศรัทธาสู่การเป็นเครื่องมือในงานพัฒนาชุมชน

การประสบกับปัญหาของชุมชน นำมาสู่การริเริ่มนำศิลปะการแสดงโนรามาใช้ของกลุ่มคนที่ยังผูกพัน และศรัทธาต่อโนรา ทั้งผู้นำชุมชน ครูโนรา และคนโนราที่เคยร่วมทำกิจกรรมกันมา ก่อเกิดเป็นการ

ทั้งหมดล้วนแต่เกิดขึ้นบนฐานการมีอยู่ของศิลปะการแสดงโนราในชุมชน ทั้งส่วนที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความเชื่อ ความศรัทธา จารีต ค่านิยม ความชื่นชอบต่อศิลปะการแสดงโนราภูมิปัญญาด้านโนรา และส่วนที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ท่ารำ บทกลอน การแสดง พิธีกรรม การแต่งกายเครื่องดนตรี คนที่เป็นโนรา ที่ล้วนถูกนำมาใช้พื้นฐานทำกิจกรรม โดยความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยมเกี่ยวกับโนราซึ่งเป็นส่วนที่เป็นนามธรรมนั้นเป็นสิ่งที่มืออยู่ในกลุ่มคนที่นับถือโนรา ไม่ได้เปลี่ยนแปลง แต่อาจเข้มข้นมากน้อยต่างกัน โดยจะแสดงหรือไม่แสดงออกมานั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์หรือบริบทที่เกี่ยวข้อง ซึ่งหากมีความเชื่อมั่น เข้าใจ สิ่งเหล่านี้ก็สามารถดึงออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ขณะที่ส่วนที่เป็นรูปธรรมอาจจะเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ปรากฏหรือไม่ปรากฏออกมา หรือถูกนำมาใช้หรือถูกเก็บไว้ แต่เป็นสิ่งที่มืออยู่ในคนที่เป็นโนรา ซึ่งเมื่อมีช่วงเวลาที่เหมาะสม มีบริบทหรือสถานการณ์ที่เอื้ออำนวย สิ่งที่มีอยู่เหล่านี้ทั้งนามธรรมและรูปธรรม ได้ถูกหยิบขึ้นมาใช้ในเวลานี้ จากการเป็นจุดเริ่ม (entry point) ของการทำงานพัฒนาเพื่อการดึงคนที่มีจิตใจร่วมในโนรามารวมกัน แล้วขยายมาสู่การกลายเป็นเครื่องมือ (means) ที่สร้างประโยชน์อื่นต่อมา สามารถเป็นเครื่องมือที่ช่วยแก้ปัญหาหรือสร้างประโยชน์ต่าง ๆ ได้ และสามารถสร้างคนทำงานเพื่อชุมชนได้ โดยในช่วงที่ภาวะปัญหาของชุมชนเริ่มคลี่คลาย หรือชุมชนสามารถแก้ปัญหาตัวอื่น ๆ ได้แล้ว โนราจะถูกชะลอการทำงาน หรืออาจจะหยุดทำงานในฐานะเป็นเครื่องมือในงานพัฒนา โดยยังคงดำรงอยู่ในรูปแบบของตนเองในฐานะศิลปะการแสดงเพื่อพิธีกรรมและสร้างความสุนทรีย์ต่อไป

สิ่งที่เห็นตามมาคือศิลปะการแสดงโนราถือเป็นตัวช่วยในการรับมือกับการแข่งขันที่นำมาสู่ความขัดแย้งที่เกิดจากการเมืองได้ กล่าวคือ การมีฐานของความเชื่อ ศรัทธาต่อโนราอยู่ในจิตใจคนในชุมชน บวกกับการมีการเคลื่อนไหวของศิลปะการแสดงโนราอย่างเข้มข้นในชุมชนที่มีการสอดแทรกความคิดต่าง ๆ ในทางที่ดี เป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถทำให้โนราสามารถสร้างความผูกพัน ความเชื่อใจ ใ่ว่างใจแก่คนในชุมชนได้มากขึ้น อันถือเป็นระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีที่เป็นเสมือนสิ่งเชื่อมร้อยคนในชุมชนไว้ได้ รวมทั้งสามารถเป็นเสมือนเกราะป้องกันและสิ่งที่จะช่วยในการรับมือกับการแข่งขันที่นำมาสู่ความขัดแย้งที่มาจากการเมืองได้

ดังนั้นศิลปะการแสดงโนราจึงถือเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งของชุมชน ที่มีความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยม ซึ่งผูกโยงคนที่นี่กับโนราเข้าด้วยกันให้เกิดความคิด ความผูกพัน ความเข้าใจ ความใ่ว่างใจต่อกัน อันเป็นสิ่งที่ฝังรากลึกมายาวนาน โดยการเป็นสิ่งที่ดีที่คนศรัทธา ยึดถือในจิตใจ การที่คนมารวมกัน มีความสามัคคีกันผ่านตัวโนรานั้นเป็นการบ่งบอกถึงความเป็นพวก เป็นชุมชน เป็นตัวตนร่วมกัน ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่มีอยู่ในคนที่มีความผูกพันต่อโนรา ซึ่งสอดคล้องกับ วรวิมล โธมสันพันธ์ (๒๕๔๘, น. ๔๕-๔๖) ซึ่งได้อธิบายไว้ว่า ทุนทางสังคมเป็นเรื่องของระบบคิดที่อยู่ในรูปของค่านิยม วัฒนธรรมของประชาชน ปรากฏออกมาในรูปของความใ่ว่างใจกัน ความสำนึกร่วมกันในความเป็นเจ้าของ และความเป็นชุมชนเดียวกัน มีความเคารพต่อกัน มีความใ่ว่างใจกัน มีจารีตและค่านิยมต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน ซึ่งจะมีผลต่อความสัมพันธ์ของคน และจะส่งผลต่อการจัดระเบียบเศรษฐกิจสังคม ความเป็นชุมชน และเกิดผลดีต่อการดำเนินกิจกรรม

การฟื้นฟูโนราที่สามารถทำให้โนราฟื้นขึ้นมาได้ใหม่ (renewal) แล้วกลายเป็นทุนทางสังคมของชุมชนนั้น มีปัจจัยทั้งภายในและภายนอกที่เป็นตัวสนับสนุน โดยปัจจัยภายใน คือ ความเชื่อศรัทธาต่อโนราที่มีในจิตใจคนที่เป็นโนรา ผู้รู้ด้านโนราหรือครูโนราในชุมชน อันถือเป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญที่มีบทบาทในการฟื้นฟูโนราขึ้นมาและสร้างกลุ่มคนโนราให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยการฟื้นฟูโนราขึ้นมานั้นเป็นส่วนหนึ่งของการได้สร้างให้เกิดผู้นำทางวัฒนธรรมขึ้นในชุมชนที่สามารถมีบทบาทและทำงานกับกลุ่มคนในชุมชนได้เพิ่มขึ้น เป็นลักษณะของการ **“ฟื้นฟูพลังซึ่งกันและกัน”** ระหว่างครูโนราและกลุ่มคนโนรา อันนำมาสู่การรวมตัวและร่วมมือกันสร้างงานพัฒนาต่อมาได้ ขณะเดียวกันปัจจัยภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้องก็มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้ประสบความสำเร็จ อาทิ ครูโนราจากชุมชนอื่นที่เข้ามาร่วมกิจกรรม การสนับสนุนขององค์กรภาครัฐด้านงบประมาณที่เหมาะสมกับสถานการณ์และเพื่อให้เป็นแรงเสริมในการทำกิจกรรม การแสดงความชื่นชมยกย่องการกระทำกิจกรรมของคนโนรา การเข้ามาเรียนรู้ ที่อยู่บนฐานของการเข้าใจการทำกิจกรรมของคนในชุมชนเหล่านี้ก็ล้วนเป็นสิ่งที่สร้างกำลังใจและเป็นแรงสนับสนุนให้แก่กลุ่มคนโนราในการทำกิจกรรมต่อไป แต่ขณะเดียวกันการเข้ามาของปัจจัยภายนอกต้องไม่มองข้ามความหมายหรือคุณค่าของการใช้ศิลปะการแสดงโนราของชุมชนที่มีฐานเรื่องความเชื่อ ศรัทธา และการสร้างความเป็นกลุ่มพวก

การประยุกต์ใช้: สร้างหน้าที่ใหม่ ในของเก่า

การประยุกต์ใช้ศิลปะการแสดงโนราบ้านเกาะประดู่เป็นเรื่องของการปรับศิลปะการแสดงโนราเพื่อใช้ในการพัฒนาที่เข้ากับบริบทและสถานการณ์ชุมชนที่เปลี่ยนไป ถือเป็นกิจกรรมทางศิลปะการแสดงโนราที่เกิดขึ้นใหม่ โดยสามารถทำได้ร่วมกับการรักษาและคงไว้ซึ่งความเชื่อ ความศรัทธาที่มี เนื่องจากศิลปะการแสดงโนรามีเรื่องของความเชื่อ ศรัทธาต่อครูหมอโนราเป็นแก่นสำคัญอยู่ภายใน ซึ่งถือเป็นสิ่งสูงสุดในระบบคิดของคนเกี่ยวกับโนราที่อาจมองว่าการนำมาใช้ในลักษณะอื่นอาจเป็นการหมายถึงการลบหลู่ ดังนั้นการประยุกต์ใช้ศิลปะการแสดงโนราซึ่งเป็นการปรับใช้เพื่อการออกกำลังกายอันถือเป็นหน้าที่ใหม่ของโนราที่เกิดขึ้นของชุมชนบ้านเกาะประดู่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนได้เนื่องจากการทำกิจกรรมนั้นอยู่บนฐานการคงไว้ซึ่งแก่นเดิมที่มีอยู่คือความเชื่อ ศรัทธา และร่วมกันทำสิ่งที่เป็นการสื่อสารถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น ผ่านการบอกกล่าวของครูโนรารวมถึงการสร้างความตระหนัก มีการเคารพไว้ในใจเสมอ บวกกับสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนผ่านการกระทำผ่านการระลึกถึง อริยฐาน และปรับระบบคิดมาในลักษณะของการขออนุญาตและมองว่าเป็นการกระทำที่อยู่บนฐานของการสร้างประโยชน์และสิ่งที่ดีแก่ตนเอง คนอื่น ๆ และชุมชนร่วมกัน ดังนั้นการประยุกต์ใช้ศิลปะการแสดงโนราของบ้านเกาะประดู่จึงเป็นการสร้างหน้าที่ใหม่ในของเก่าที่เป็นการอยู่บนฐานความเชื่อ ศรัทธา ปรับท่ารำและเครื่องดนตรีที่มีอยู่เดิมมาใช้ นำมาสร้างหน้าที่ใหม่คือการเป็นท่าออกกำลังกาย ที่ยังคงไว้ซึ่งการยอมรับทั้งของในทั้งคนโนราและคนชุมชนโดยทั่วไปได้

ความสำเร็จที่มีค่าคือการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน: ความสัมพันธ์ที่ถูกฟื้นฟูจากหมู่ (กลุ่ม/พวก) คนโนรา

ผลของการศึกษาพบว่าศิลปะการแสดงโนราเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชนบ้านเกาะประดู่และการใช้ศิลปะการแสดงโนราของบ้านเกาะประดู่สามารถฟื้นฟูวัฒนธรรมของคนบ้านเกาะประดู่ขึ้นมาได้ โดยยุคแรกเริ่มของชุมชนนั้น ศิลปะการแสดงโนราถือเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมของคนชุมชนบ้านเกาะประดู่ ทั้งเรื่องระบบความเชื่อ ความศรัทธา และความนับถือต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของโนรา(ครูหมอโนรา) ซึ่งถือเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติที่เกิดขึ้น และได้สร้างให้เกิดระบบความสัมพันธ์ที่ดีทางสังคมในกลุ่มคนต่อมาที่อยู่บนฐานของความผูกพัน ความไว้วางใจ ความเอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือกันผ่านความรู้สึกร่วมกันเป็น “คนโนรา” และ “เป็นญาติทางโนรา” ที่ร่วมทำกิจกรรมอย่างหลากหลายใน

ในเวลาต่อมาการฟื้นฟูและใช้ศิลปะการแสดงโนราเป็นเครื่องมือในงานพัฒนานั้นมีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรมซึ่งทำให้คนชุมชนบ้านเกาะประดู่ดำรงชีวิตอย่างมีความสุขร่วมกันได้ โดยการฟื้นฟูและใช้ศิลปะการแสดงโนราได้ก่อให้เกิดการฟื้นฟูระบบความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยม และการการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์โนรา(ครุหมอโนรา)ของคนในชุมชนขึ้นมา ขยายออก มีความเข้มแข็งขึ้น และเป็นฐานเสริมในการดำรงชีวิต ถือเป็น การฟื้นฟูระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติให้เกิดขึ้นในวิถีชีวิตคนในชุมชนที่เคยมีในอดีตขึ้นมาอีกครั้ง ซึ่งระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาตินี้เองที่เป็นฐานสำคัญในการสร้างให้เกิดการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนในชุมชนให้อยู่ในสถานะที่มีความผูกพันสามัคคี เอื้อเพื่อเกื้อกูล ช่วยเหลือกัน เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันของคนโนราผ่านการทำกิจกรรมเพื่อชุมชนในรูปแบบกิจกรรมทางวัฒนธรรมของโนรา ทั้งการฝึก การแสดง การทำพิธีกรรม และการประยุกต์ใช้เป็นท่าออกกำลังกาย ขณะเดียวกันยังเชื่อมไปสู่การพยายามจัดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนกับธรรมชาติให้เกิดขึ้นด้วยการแต่งบทกลอนโนราที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ โดยมีทั้งกลุ่มคนในและคนนอกชุมชนที่มีความเชื่อความศรัทธาต่อศิลปะการแสดงโนรามารวมตัวกัน คิดหาแนวทางเพื่อการฟื้นฟูโนราและใช้โนราเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนทั้ง **คนในชุมชน** ซึ่งมีทั้งครูโนรา ผู้ที่มีความรู้ด้านดนตรีโนรา ผู้นำ และคนในชุมชนที่ศรัทธา เชื่อ และชื่นชอบโนราเข้ามารวมกลุ่ม เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชน สถานการณ์ความเป็นไปของชุมชน รวมถึงเกิดการพัฒนาความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ที่เริ่มจากกิจกรรมโนรา นำมาสู่การเปิดใจยอมรับซึ่งกันและกัน และขยายออกสู่การร่วมกันคิดในการสร้างประโยชน์แก่ตนเอง ผู้อื่น และชุมชน เกิดการใช้พื้นที่ของการทำกิจกรรมโนราในการพูดคุยปรึกษาหารือกัน นำมาสู่การรวมตัวและขยายความเป็นกลุ่มก้อนของคนในชุมชนในช่วงเวลานี้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนของกลุ่มคนโนราที่สามารถขยายออกสู่การดึงคนในชุมชนเข้าร่วมทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมอื่น ๆ ในเวลาต่อมาได้ เป็นความพยายามที่จะสร้างทั้งการมีส่วนร่วม และการพึ่งตนเอง มีความคิดในการสร้างการพัฒนาบนฐานความสามารถของตนเอง และอยู่บนการยอมรับศักยภาพความสามารถของกันและกันในชุมชน และ**คนนอกชุมชน**ที่เป็นคนโนราด้วยกันทั้ง ครูโนราจากที่อื่น คนในหมู่บ้านใกล้เคียง เข้ามาช่วยช่วยเหลือกันบนฐานของความรู้สึกเป็น “โหมโนรา” (การเป็นโนราเหมือนกัน) เกิดความรู้สึกเป็นกลุ่มพวกเดียวกัน มีอัตลักษณ์ร่วมกัน และความสามัคคีอย่างเหนียวแน่นในกลุ่มคนโนรา อันเป็นพื้นฐานคุณลักษณะของโนราที่สืบทอดกันมา ซึ่งมีผลต่อการดำรงชีวิตปกติสุขของคนในชุมชน ซึ่งเหล่านี้คือวัฒนธรรมชุมชนบ้านเกาะประดู่ที่ถูกฟื้นฟู เป็นการสร้าง

วัฒนธรรมเป็นระบบความสัมพันธ์และกระบวนการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติกายภาพ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ให้อยู่ในภาวะสมดุล เพื่อเพื่อเกื้อกูล ทำนุบำรุงกันและกันให้เจริญอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยมีกลไกสำคัญสองประการที่เป็นตัวขับเคลื่อนให้วัฒนธรรมทำหน้าที่สร้างสุขภาวะหรือสันติสุขได้ยั่งยืนยาวนาน คือ ภูมิปัญญา ที่เป็น เรื่องของ ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม หรือทักษะในการแก้ปัญหาของมนุษย์ และศิลปวัฒนธรรม หรือวัฒนธรรมการแสดงออก อันเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ใช้ในการจัดการ ระบบอารมณ์และความรู้สึกของคนในการอยู่ร่วมกันทั้งกับคนและสิ่งอื่นๆ ให้อยู่ในสภาวะ สุนทรีย์ หรืองดงามอยู่เสมอ ซึ่งศิลปวัฒนธรรมประเภทการแสดง การละเล่น ของชุมชนชาติพันธุ์ใดๆที่สั่ง สมสืบทอดกันมาเป็นเวลานานจนกลายเป็นอัตลักษณ์และเอกลักษณ์นั้น ย่อมมีสถานะเป็นเครื่อง ยึดโยงความรู้สึกว่าเป็นหมู่พวกเดียวกัน และเป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนใน ชุมชน

นอกจากนั้นการฟื้นฟูและใช้ศิลปะการแสดงโนราเป็นเครื่องมือในงานพัฒนาชุมชนของบ้านเกาะ ประดุยักก่อให้เกิดผลตามมาอีกหลายด้าน ทั้ง **เกิดการรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์**ทางด้านอื่น ๆ แก่ชุมชน ซึ่งมีทั้งคนที่ เป็นโนราและไม่เป็นโนรา ได้แก่ การรวมกลุ่มอาชีพเลี้ยงวัว เลี้ยงปลา สร้างสะพาน กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน การจัดแสดงหาเงินเข้าวัดและชุมชน รวมกลุ่มแข่งงานบุญงานกุศลและกิจกรรม สาธารณะประโยชน์ กลุ่มด้านการเงินและสวัสดิการชุมชน รวมกลุ่มด้านความสนุกสนานกลองยาว และ สุขภาพออกกำลังกาย การรวมกลุ่มของแม่บ้านและผู้สูงอายุในการผลิตของใช้ในครัวเรือนจากธรรมชาติ **เกิดการพึ่งตนเอง** ทางความคิด การกระทำ ในการแก้ไขปัญหาด้านอื่นๆและสร้างประโยชน์เพื่อชุมชน ต่อไป **เกิดเป็นแหล่งการเรียนรู้และให้การเรียนรู้**ด้านโนราทั้งกับคนในและคนนอกชุมชน และ**เกิดอัต ลักษณ์ความเป็นชุมชนโนรา**ขึ้นมา

บทเรียนจากการศึกษา: การเข้าใจและเข้าถึงคือพื้นฐานของการพัฒนา

การศึกษาการใช้ศิลปะการแสดงโนราของบ้านเกาะประดู่ในมิติงานพัฒนาชุมชนทำให้ผู้ศึกษาพบ การทำงานพัฒนาควรอยู่บนฐานของกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า **“เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”** เพราะสามารถเป็นฐานคิดและฐานปฏิบัติสำคัญของการทำงานพัฒนาให้สำเร็จได้ บทเรียน จากการศึกษาการใช้ศิลปะการแสดงโนราของบ้านเกาะประดู่ทำให้ผู้ศึกษาเห็นภาพชัดเจนว่า การพัฒนา

ขณะที่**เข้าถึง**นั้นซึ่งผู้ศึกษามองว่ามี ๒ ส่วน คือ **การเข้าถึงจิตใจ** ซึ่งหมายถึง การมีความจริงใจ รู้ลึก เป็นส่วนเดียวกัน และ**การเข้าถึงกาย** คือการร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมทำ ร่วมคิด ซึ่งจะนำมาซึ่งความรู้สึกเป็น พวกเดียวกันมากขึ้น เห็นได้จากการที่นางยุพิน สงทับ และแกนนำยังทำตัวเป็นคนใน หรือคนโนราได้อย่าง ชัดเจน ซึ่งหากผู้ทำงานพัฒนามีทั้งความเข้าใจ และสามารถเข้าถึงได้แล้ว กระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้นก็จะมี ประสิทธิภาพสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวมได้

ฉันใดก็ฉันนั้น สำหรับนักพัฒนาจากภายนอกก็เช่นเดียวกัน การ**เข้าใจ**อย่างแท้จริงคือเรื่องสำคัญ เพราะเหล่านี้จะเป็นฐานของการสร้างการพัฒนาต่อไป ซึ่งจะต้องไปพร้อมๆกับการ**เข้าถึง**ชุมชนทั้งความรู้สึก และการกระทำ และต้องเป็นฐานในการทำงาน เพียงแต่อาจจะแตกต่างกับนักพัฒนาที่เป็นคนในที่ว่า นักพัฒนาจากภายนอกไม่ได้อยู่ร่วมกับชุมชนตลอดเวลา เพราะฉะนั้นการทำงานต้องสร้างหรืออยู่บนฐานที่ให้ ชุมชนพึ่งตนเองเป็นหลัก และเป็นผู้หนุนเสริมไม่ใช่ผู้นำ

บทสรุป

ศิลปะการแสดงโนราสามารถใช้เป็นเครื่องมือในงานพัฒนาชุมชนที่ช่วยฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนได้ เนื่องจากมีความเชื่อ ความศรัทธา และค่านิยมอยู่ภายในซึ่งสามารถเป็นส่วนสำคัญในการเป็นพลังสร้างให้เกิดการร่วมกันของคนที่มีความเชื่อและศรัทธามาขยายต่อให้ทำกิจกรรมพัฒนาในเชิงกิจกรรมทาง วัฒนธรรมของโนราได้ทั้งกิจกรรมแบบเดิม และการประยุกต์ใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทและช่วงเวลา ที่เปลี่ยนแปลงไปบนฐานของการยังคงไว้ซึ่งพลังศรัทธาที่มี บนฐานของความเข้าใจของผู้ที่นำมาใช้ และสามารถ

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ. (๒๕๔๘). *สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาภาพรวมจากงานวิจัย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (๒๕๐๗). *ตำนานละครอิเหนา*. พระนคร: คลังวิทยา.

ฉัตรชัย ศุภระกาญจน์. (๒๕๒๓). พิธีกรรมที่น่าศึกษาในโนราโรงครู. ใน *พุ่มทิวา ที่ระลึกงานเชิดชูเกียรติศิลปินภาคใต้ : ชุนอุปถัมภ์นรากร*. (น. ๑๑๑-๑๒๔). กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.

ชวน เพชรแก้ว. (๒๕๔๐). ปัจจุบันและอนาคตของโนรา. ใน *ที่ปสรรคนววัฒนธรรม*. ๘๗. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.

เทวสารโร (นามแฝง). (๒๕๐๘). *เทพสารบรรพ ๒*. พัทลุง: สกุลไทย.

เกียรติชัย อิศรเดช. (๒๕๔๘). ศักยภาพโนราในการพัฒนาท้องถิ่น. ใน *สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาภาพรวมจากงานวิจัย*. (น. ๘๖-๑๑๙). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนนันทกุล. (๒๕๔๑). *เผยแพร่ พรางกาย ทดลองมองร่างกายในศาสนา ปรัชญาการเมือง ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: คบไฟ.

ประพนธ์ เรืองณรงค์. (๒๕๑๙). *ตำนาน การละเล่น และภาษาชาวใต้*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ประเวศ วะสี. (๒๕๔๗). *การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง*. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.

ปรีชา นุ่นสุข. (๒๕๓๗). *โนรา*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.

ยศ สันตสมบัติ. (๒๕๔๐). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เยี่ยมยง สุรกิจบรรหาร, และ ภิญญู จิตต์ธรรม. (๒๕๒๓). *ความเป็นมาของโนรา*. ใน *พุ่มทิวา ที่ระลึกงานเชิดชูเกียรติศิลปินภาคใต้ : ชุนอุปถัมภ์นรากร*. (น. ๔๑-๕๑). กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.

วุฒิกกร. (2523). *ศิลปินผู้เฒ่า มโนราห์ เทวดา*. ใน *พุ่มทิวา ที่ระลึกงานเชิดชูเกียรติศิลปินภาคใต้ : ชุนอุปถัมภ์นรากร*. (น. 31-34). กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.

วรวิมล โธมัสตันพันธ์. (๒๕๔๘). *ทุนทางสังคม*. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).

สถาพร ศรีสังข์จ้ง. (๒๕๔๕). *โนรา: นาฏลักษณ์แห่งปักษ์ใต้*. กรุงเทพฯ: เอมี เทรดดิง.

สุธิวศ์ พงศ์ไพบุลย์. (๒๕๔๗). *ทางสายวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

สายนต์ ไพโรชาญจิตร. (๒๕๔๘). การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการวิจัยและพัฒนาตามแบบแผนโบราณคดีชุมชน ปรสปรการณวิจัยเมืองน่าน พ.ศ. ๒๕๔๒-๒๕๔๗. ใน *การประชุมวิชาการประเพณีเกษตรศาสตร์-ธรรมศาสตร์-มหิดล-กองทัพเรือ ครั้งที่ ๑๐ เรื่อง การพัฒนาที่ยั่งยืน*. (น. ๑๘๗-๑๙๖). กรุงเทพฯ: อักษรสยามการพิมพ์.

สายนต์ ไพโรชาญจิตร. (๒๕๕๐). *การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงานพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: โครงการหนังสือโบราณคดีชุมชน.